Інформаційні та інноваційні технології в забезпеченні й організації освітнього процесу: тези доповідей і наукових повідомлень учасників IX конференції школи педагогічної майстерності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2015. – 102 с.

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2015

Г. В. Анісімова, *канд. юрид. наук, доц.*

МІЖНАРОДНІ НАУКОМЕТРИЧНІ БАЗИ: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

На сьогодні, як зазначає Ю. Б. Чайковський у своїй роботі "Наукометричні бази та їх кількісні показники", є три основні наукометричні системи (Web of Science, Scopus та РІНЦ), за допомогою яких в Україні можна офіційно визначати впливовість видання, щоб у подальшому розміщувати в ньому результати власних досліджень (авторам), проаналізувати авторитетність власного наукового видання (видавництвам, редакціям), ефективність наукової роботи установи (адміністраторам) та країни (державним посадовцям). Проте через низький рівень представлення наукових видань і статей авторів України в кожній із названих систем (приблизний список розміщено на сайті НБУ ім. В. І. Вернадського) потенційна ефективність їх використання значно знижується.

Нині одним із головних напрямів у сфері освітньої та наукової діяльності у вищій школі України, як і в країнах Європи, США, є встановлення узагальненої оцінки якості та результатів наукових досліджень окремого вченого, кафедри, факультету, університету і вищих навчальних закладів України в цілому. Сучасні тенденції представлення доробок науковців вимагають від них оприлюднення отриманих результатів через світові і, бажано, загальновизнані періодичні видання і видавництва (Elsevier, Springer, Wiley, Taylor & Francis OUP, CUP, AIP, APS, Nature, Sciencета тощо), що входять до різних наукометричних база даних (Scopus, Web of Science тощо). Наукометрична база даних (далі **–** НМБД**)** – бібліографічна і реферативна база даних, інструмент для відстеження цитованості наукових публікацій. Наукометрична база даних – це також пошукова система, яка формує статистику, що характеризує стан і динаміку показників затребуваності, активності та індексів впливу діяльності окремих вчених і дослідницьких організацій. Деякі відомі бібліографічні бази даних: Web of Science (WoS), Scopus, Web

of Knowledge, Astrophysics, PubMed, Mathematics, Chemical Abstracts, Springer, Agris, GeoRef, Російський індекс наукового цитування (РІНЦ) на eLIBRARY.RU тощо. В Україні перші кроки по використанню наукометричних показників вже зроблено. Зокрема, планується активно використовувати ці показники у процесі оцінювання діяльності бюджетних наукових установ (додатки 1-2 наказу МОН України від 03.04.2012 р. № 399). Крім того, коректне та якісне представлення наукових результатів вимагається державою, підтвердженням цього є ініціативи на рівні МОН України (*"Про затвердження Порядку формування Переліку наукових і фахових видань України", "Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук"* від 17.10.2012 р. № 1111 і 1112 відповідно). Наприклад, згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 17.10.2012 р. № 1112 "Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук" із 1 січня 2013 р. серед вимог, що ставляться до осіб, які подають роботи для здобуття наукового ступеня, передбачено й обов'язковість публікації в іноземних фахових виданнях або виданнях України, що внесені до реєстру міжнародних наукометричних баз.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції реформування системи фінансування та управління науковою і науково-технічною діяльністю" від 08.10.2012 р. № 780-р протягом 2013–2017 рр. передбачене "удосконалення механізму наукометричного оцінювання діяльності наукових працівників". Можна впевнено стверджувати, що наступним кроком буде врахування позиції науковця в рейтингу наукометричних систем під час обрання на посаду керівника підрозділу або наукової установи, присвоєння вчених звань, вирішення питань щодо фінансування тощо. МОН запропоновано для громадського обговорення *проект Положення про порядок підготовки фахівців ступеня доктора філософії та доктора наук в аспірантурі (ад'юнктурі) та докторантурі ВНЗ*, який розміщено на сайті. Так, у Проекті вказано:

“Обов’язковою складовою освітньо-наукової програми аспірантури (ад’юнктури) є підготовка та публікація не менше однієї статті в науковому виданні, яке включене до міжнародної наукометричної бази Scopus (для аспірантів і ад’юнктів) / Web of Science (для докторантів) (або до іншої міжнародної бази, визначеної для окремої спеціальності Науково-методичною радою центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки на підставі подання відповідної науково-методичної комісії)”.

Наукометричні показники широко застосовуватимуться і в процесі оцінювання діяльності бюджетних наукових установ (див.: додатки № 1, 2 наказу МОНмолодьспорт України від 03.04.2012 р. № 399 “Про затвердження Порядку оцінки розвитку діяльності наукової установи”). Пункт 7.5 названого наказу передбачає наступне: на основі проведеного оцінювання (атестації) розробити рекомендації щодо оптимізації їх діяльності, зокрема, “реорганізації, перепрофілювання чи ліквідації окремих наукових установ”.

Виходячи з наведеного вище наукометричну базу можна розглядати як платформу, що депонує наукові роботи, опрацьовуючи списки процитованої літератури, обчислює певні кількісні показники, на основі яких можна проаналізувати впливовість/авторитетність діяльності того чи іншого видання, організації, науковця тощо. Підкреслимо, що, з одного боку, “впливовість і авторитетність” можуть лише опосередковано характеризувати якість, тому не слід ототожнювати призначення наукометричних показників з апаратом рецензування, за допомогою якого встановлюється якість безпосередньо. Із другого – списки літературних посилань легко обробити й перетворити на позиції в рейтингу, тоді як обрати найвагоміші параметри “якості” та розробити чітку шкалу їх оцінки – складне завдання. Отже, з-поміж двох варіантів (об’єктивної побічної чи суб’єктивної прямої оцінки якості) у сучасному науковому просторі перевагу надають першому, хоча, без сумніву, більш оптимальним є комплексний підхід, про це йдеться у роботі Ю. Б. Чайковського “Наукометричні бази та їх кількісні показники”.

Ще одним кроком на шляху врахування показників нау-

кометричних параметрів можна вважати видання наказу ВАК і НАН України від 07.07.2008 р. № 436/311 "Про затвердження Порядку передавання електронних копій періодичних друкованих наукових фахових видань на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського". Згідно з ним "передавання електронних копій періодичних друкованих наукових фахових видань (далі – видання) їх засновниками на зберігання до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського започатковується з метою забезпечення збереження видань та їх надання в загальний доступ у режимі on-line (інтернет)". Проте, на жаль, як зазначає Ю. В. Діденко у статті, "Динаміка відображення української академічної періодики в електронному просторі", нині далеко не всі дотримуються наведеної норми, а у багатьох із них взагалі немає архіву номерів.

У цьому контексті додамо, що країни-члени Європейського Союзу можуть уповноважувати бібліотеки оцифровувати книги зі своїх колекцій, без попередньої згоди правовласників, для того, щоб зробити їх доступними в електронних точках читання (рішення Європейський суд з прав людини щодо позову німецького видавця Eugen Ulmer проти Technical University of Darmstadt). Отже, бібліотеки ЄС мають право оцифровувати книги зі своїх колекцій з науково-освітньою метою, тому що "в іншому випадку бібліотека не може реалізувати свою основну місію – задовольняти інформаційні потреби громадян".

Як бачимо, оцінка наукових досягнень колективу або окремого науковця у тренді сьогодення. Наявність у науково-освітніх організаціях вчених, які мають високий індекс цитування, говорить про високу ефективність та результативності діяльності вузу в цілому. Бібліотека Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого пропонує покроковий алгоритм створення облікового запису кафедри, установи або окремого вченого в "Google Академіїя", що дозволить підвищити науковий статус вищого навчального закладу.